

© Patric SAUZET

Universitat de Tolosa 2

patrick.sauzet@wanadoo.fr

Traches flexionals fòrts ?¹

Los morfèmas derivacionals son clarament ‘fòrts’ dins lo sens que determinan la natura, la categoria, del mot que ne son estructuralament lo ‘cap’.² La valor dels traches categorials que pòrta lo sufix s’impausa contra la valor dels traches que la basa pòt portar. *-uc* fa de *astruc* un adjectiu e *-esa* de *riquesa* un nom :

1) Sufixes derivacionals

a) [[*astre*]_N *-uc*]_{Adj.}

b) [[*ric*]_{Adj.} *-esa*]_N

A l’opausat los sufixes flexionals semblan mai aver per foncion de completar lo sens o la valor de la basa que non pas de la corregir. Pensem al plural dels noms, al temps o a la persona dels vèrbs. Mas es pas clar qu’aquò faga los morfèmas flexionals febles dins lo sens que poirián pas impausar son contengut a la basa. Impausan pas res perqu’an pas res a impausar o an pas res a impausar perque o poirián pas impausar ? Autrament dich la question es se la morfologia flexionala es estructuralament diferenta de la derivacionala, o se definís e se destria mai que mai semanticament (per son contengut). Dins lo primièr cas la morfologia es fonamentalament dobla, dins lo segond es fonamentalament omogenèa e sa diversitat ven pas que del contengut dels morfèmas.

S’atròba qu’avèm en occitan un parelh de cases de conflicte entre lo contengut d’un sufixe e lo de la basa, que suggerisson la capacitat dels afixes derivacionals a impausar son contengut a la basa. Aquel foncionament fòrt d’afixes flexionals me sembla plaidejar per l’unitat estructurala de la morfologia. Los cases que vòli discutir son en particular de formas d’imperatiu e de preterit coma las seguentas :

2) Imperatiu.

- *veja-lo !* = ‘agacha-lo !’ *aujatz !* = ‘escotatz !’

- *finís !* = ‘arrèsta !’

- *compren (que...) !* (= fai un esfòrc per comprene que...)

3) Preterit.

« Tres pichòtas portavan lo dinnar a son pèra, e trobèron un lop. Lo lop ie demandèt :
« Ont anatz ? » -- « Portar lo dinnar a mon pèra. » e lo lop diguèt : « Dòna-me(-n') un pauc. » e può i o mangèt tot, e las pichòtas anèron en cò de sa mameta ne quèrre mai, e la mameta **seguèt** au lièch. E alòr a luòga d’èstre la mameta **seguèt** lo lop qu’aviá

¹ Comunicacion al second Obrador de Linguistica Occitana (Nimes, 26-27 d’agost de 2003)

² ‘cap’ (*tête*, *head*) implica pas un ‘pes’ fonic o una complexitat semantica mai fòrta, que son, segur, caracteristics de las basas. Mas estructuralament es clar qu’un sufix derivacional es mai vesedor, mai ‘naut’ que la basa que ne depend dins la mesura que la seleccion sintaxica per exemple se fa sus la basa de la proprietat del sufix e non de la basa (un agent en *-aire* a la distribucion d’un nom animat e un abstrach en *-itat* d’un nom abstrach). Per l’introduccion d’aquesta concepcion dels afixas coma caps cf. Williams (1981).

manjat la mameta. E alòrs las pichòtas montèron sus lo lièch per veire la mameta, e aquò **seguèt** lo lop. E lo lop mangèt una pichòta, e las autras doas se n'anèron a l'ostau dire a sa mèra que lo lop avián manjat sa mameta a mai sa sur. »

(Antoinette Azemà (d'Aniana) in Zaun (1917 : 247))

L'imperatiu, en 2), implica l'intencionalitat del subjècte (agent). L'emplec a l'imperatiu d'un vèrb non intencional fòrça una interpretacion intencionala de la basa.

Lo preterit, en 3) suspausa una accion termejada dins lo temps e donc que l'aspècte lexical de la basa siá 'termejat'. L'emplec a l'imperatiu d'un vèrb que son aspècte lexical es non termejat fòrça una interpretacion (mediativa ?) ont lo vèrb carga una valor termejada.

Podèm comparar çò que se passa a l'imperatiu e al preterit amb d'autre faches que poirem discutir tanben et que concernisson l'emplec de l'article e del plural, o (en derivavion) l'emplec del sufix -ejar.

4) Efièch singulatiu de l'article indefinit.

a) *de fèrre* (non denombrable)

un fèrre : 'una pèça (denombrable) de fèrre'

b) *de tèrra* (matèria o element) (non denombrable)

una tèrra, de tèrras : 'una pèça (denombrable) de tèrra', 'una mena (denombrable) de tèrra'

L'article indefinit o lo plural fòrça l'interpretacion singulativa sus un nom non denombrable.

5) Efièch semantic d'-ejar.

verd → *verdejar* 'rendre manifèsta la sensasion visuala *verd*'

esclòp → *esclopejar* 'rendre manifèsta la sensasion auditiva de (la marcha amb) un esclòp'

Lo sufix -ejar implica una percepcion. *blanquejar* es 'èsser blanc per qualqu'un que percep la blancor'. Se la basa compòrta pas dins son semantisme intrinsèc de notacion de sensasion, la sufixacion fòrça l'apondeson d'una dimension de percepcion. D'un biais *esclòp*, en tant que basa d'*esclopejar*, significa pas 'esclòp' mas 'bruch d'una marcha amb d'esclòps'.

Aquesta analisi permet de resòlver la paradòxa d'-ejar qu'es dich tot còp frequentatiu (çò qu'es una forma d'intensitat) e de l'autre atenuatiu. *Bracejar* es bolegar los braces sovent o fòrça, de biais qu'aquel movement siá perceptible. *Trabalhejar* es far de faïçon vesedaira los gèstes del trabalh (sens que la realitat siá presenta).

La referéncia a la percepcion dins lo semantisme dels vèrbs en -ejar fa pensar a una categoria gramaticala ont la percepcion jòga un ròtle central, çò es una valor particulara del "mediatiu" o "evidential" dicha 'constatiu'.

Lo mediatiu es un aspècte verbal ont s'exprimís l'estatut cognitiu d'un enonciat : se marca se lo parlaire sap çò que ditz perqué o a constatat el meteís, perqué n'a la pròva, perqué o a ausit dire...

Lo tibetan (los dialèctes, o las lengas tibetanas) an un sistèma de mediatius pro ric. Opausan en particular lo constatiu (CONST.) e l'assertiu (ASS.) :

6) Constatiu e assertiu en tibetan central :

mätrokungkar-la sāyom-ki' khāngpa maṅpo lo'-song
Metrogunkar-LOC tèrratremol-ERG ostal fòrça destrusir-CONST
"A Metrogunkar, lo tèrratremol a destrusit fòrça d'ostals." (o ai vist)

mätrokungkar-la sāyom-ki' khāngpa maṅpo lo'-pare
Metrogunkar-LOC tèrratremol-ERG ostal fòrça destrusir-ASS
"A Metrogunkar, lo tèrratremol a destrusit fòrça d'ostals." (çò dison, o : coma se sap)
Tournadre (1996: 203)

Podèm comparar amb l'occitan:

7) Constatiu lexical en occitan :

L'ostal blanqueja. (o vesi cf. constatiu)

L'ostal es blanc. (o sabi cf. assertiu)

I a ça que la doas diferéncias (ligadas):

- lo constatiu occitan es lexical e non gramatical (es un sufix derivacional que i cap aquesta valor e non pas un morfèma flexional associable a tota raic)

- lo constatiu occitan es pas 'embragat' o 'encoblat' o 'engranat' ('shifted', 'embrayé').

La frasa seguenta mòstra aquel darrièr caractèr del constatiu occitan:

8) (Me diguèron que) l'ostal blanquejava, mas ieu lo vegèri pas.

Lo constatiu flexional tibetan nòta se *lo parlaire* vegèt (o constatèt de qualque biais) l'eveniment que repòrta. Lo constatiu derivacional occitan nòta se *qualqu'un poguèt* veire (o constatar de qualque biais) l'eveniment qu'es reportat.

Dins los temps del raconte se presenta generalament lo fach per un vèrb d'èsser a l'imperfach o al preterit coma una causida dobèrta (segon l'efièch semantic recercat). En fach, se pòt preveire, non pas sistematicament, mas amb una probabilitat rasonabla s'un vèrb serà a l'imperfach o al futur a partir de son sens lexical.

Per exemple dins la frasa seguenta sembla pas que l'emplec d'un temps o de l'autre s'apren per exemple al fach qu'un situa e l'autre es situat:

9) "M'appèllé Jean l'an prés, noun pas qu'aco sié noun plus lou noum d'ûna terra, car exceptat un plé vâsou ounté ma mâire tenié de basaric sus ûna fênêstra, mas géns quand yéou **nasquêré poussédâvoun** pas una palâda de têrra én prôpré. »

Fabre *Histoîra de Jan l'an pres*

Poiriam aver d'un costat :

10) **Nasquèri** dins un temps que mos parents **possedissián** pas una palada de tèrra

E d'un autre costat :

11) **Mas** gents quand **èri** dròlle se **comprèron** una bèla propietat

Lo critèri que sembla pertinent per predire s'un vèrb serà a l'imperfach o al preterit es lo caractèr que se sona 'telic' o 'atelic'. Comrie 76, 44 (que fa remontar lo tèrme a Garey 1957) e se definís coma seguis:

12) **telicitat**

telic a “situation (that) has built into it a terminal point” (Comrie 1976: 44) ; una situacion qu'a son ponch d'acabament comprés dins ela meteissa

Dins la mesura que me sembla que cal evitar de confondre lo referent (la situacion) e lo sens reformuli coma seguis:

13) **telicitat** (tornar)

Representacion (per un predicat) d'una situacion coma provesida d'un ponch d'acabament

E mai se vòli pas o pòdi pas insisitir aici sus aqueste aspècte, cal notar qu'es lo predicat que compta, ja que l'objècte jòga un ròtle : 'manjar' o 'manjar de pomas' es atelic, mentre que 'manjar una poma es telic'.

La dependéncia se pòt representar coma dins lo tablèu que seguis:

14) **Relacions** d'implicacion entre telicitat e perfectivitat

	present	passat absolut	
	perfectiu o imperfectiu	perfectiu	imperfectiu
telic	Un dròlle nais.	Un dròlle nasquèt.	???
atelic	Los parents possedisson (pas) de tèrras.	???	Los parents possedián (pas) de tèrras.

Per establir la telicitat o l'atelicitat d'un vèrb (d'un predicat) Comrie dona lo tèst de Klein e prepausa lo sieu (que n'es una varianta).

15) Tèst de Klein (Klein 1974, Comrie 1976 loc.cit.)

Qualqu'un jòga, e del temps que jòga es interromput. A jogat o non ? responsa òc (atelic)
 Qualqu'un se nèga, e del temps que se nèga es interromput. S'es negat o non ? responsa non (telic)

16) Test de Comrie (Comrie 1976 loc.cit.)

John is singing. (atelic) \Rightarrow (implica) John has sung.
 Joan canta. Joan a cantat. (/ Aurà cantat.)
 John is making a chair. (telic) $\neg \Rightarrow$ (implica pas) John has made a chair.
 Joan fa una cadieira. Joan a fach una cadieira.
 (/Joan aurà fach una cadieira.)

Podèm aplicar lo tèst a quelques exemples :

17) Aplicacion

cridar	atelic
se levar	telic
galaupar	atelic
s'arrestar	telic
davalalar	a) (intr.) seguir un camin que passa del naut al bas : atelic b) (tr.) passar d'un luòc naut a un luòc bas : telic
seguir	atelic

E d'aquí prene un tèxt ont aqueles vèrbs son presents:

18) Aplicacion (seguida)

- a) Los Russes presonièrs **cridan** de l'autra part: «*Slava!*» Me **lèvi**. Tot lo mond se **lèva**; **galaupam** amont cap al camin. Un tank **s'es arrestat**. «*Slava! Slava!*» **cridam** nosautres tanben sens comprene.

De soldats davalan del tank, la camisa pegosa de susor e de grais. Maites sègon darrièr, pòrtan la blòda corta. «*Slava! Slava!*» L'Armada Roja!

Joan Bodon *La grava sul camin*.

- b) Los Russes presonièrs **cridavan** de l'autra part: «*Slava!*» Me **levèri**. Tot lo mond se **levèt**; **galaupàvem** amont cap al camin. Un tank **s'arrestèt** (/ s'èra arrestat). «*Slava! Slava!*» **cridàvem** nosautres tanben sens comprene.

De soldats **davalèron** del tank, la camisa pegosa de susor e de grais. Maites **seguían** darrièr, **portavan** la blòda corta. «*Slava! Slava!*» L'Armada Roja!

Qu'un vèrb telic siá regularament a l'Imperfach (aspècte imperfectiu del passat absolut) e qu'un vèrb atelic siá regularament al Preterit (aspècte perfectiu del passat absolut) s'entend particularament ben se 'perfectiu' e 'telic' son la meteissa causa a dos nivèls diferents, çò es que la perfectivitat es la telicitat al nivèl flexional (de la frasa enonciada) mentre que la telicitat seriá la perfectivitat al nivèl lexical (non embragat, fòra referéncia a la situacion d'enonciacion). Telicitat e perfectivitat son dins la meteissa relacion coma avèm dich que serián lo constatiu flexional tibetan (-*song*) e lo constatiu lexical occitan (-*ejar*).

Vernet dins son diccionari gramatical fa tanben aquela assimilacion quand parla de vèrbs imperfectius e de sa valor al l'imperfach (Vernet 2000).

Ara, coma va que siá vertat aquesta dependéncia pas que d'un biais general e que d'excepcions sián possiblas (coma se vei per exemple al fach que dins qualques cases del tèxt en 18) d'autres causidas serián estadas possiblas?

La resposta es que l'imperfectiu (que definís l'Imperfach) o lo perfectiu (que definís lo Preterit) son de traches 'fòrts' que son capables d'induire l'introduccion d'un cambiament del sens lexical del vèrb.

Per exemple poiriam aver "tot lo mond se levava" puslèu que "se levèt" per suplecion d'un trach de repeticion (qu'implica l'atelicitat). En sens contra, poiriam aver "galaupèrem" per suplecion d'un trach d'incoativitat (que fa lo predicat telic, dins la mesura que lo començament a una fin...). Un "galaupèrem amont cap al camin" val "comencèrem de galaupar / nos metèrem a galaupar...". Jensen (Jensen 1986: 271, §800) relèva la valor 'incoativa' possibla dels preterits de l'occitan medieval: dins l'analisi que prepausi ieu es pas exactament lo preterit qu'a valor incoativa, mas lo preterit fòrça la suplecion de l'incoativitat dins lo sens lexical de la basa.

Que pòrta aquela analisi als cases qu'avèm vistes de predicats estatus (tipicament del tipe "èsser x)" meses al preterit en occitan que serián impossibles en francés del tipe:

19) Predicats estatus (atelic) al Preterit (perfectiu)

a) *èsser*

- i) “I a una cabra, que l’avián perduda, s’èra copada la camba [...] èra abandonada que [...] Totalament (en fach : *tot talament* PS ?) la cabra **seguèt** plena e sa camba tornèt prene, e ni plus ni moins ambe l’èrba e lo polit temps, se’n sortiguèt. » Ricard *Balsà* p. 37 (Roergue)
- ii) “Alòr lo lop qu’aviá bòn apetés, partís en corrigeant! E vai descabucelar l’ola. E trempa son nas dins l’ola fwa fwa fwa fwa fwa fwa fwa fwa <bruch del lop que devorís> Oooooo! <crit del lop furiós: agut> [rires] De qué vai èstre aquò! **Seguèt** pas pus de mèu! <votz precipitada dins lo rire retengut> [RIRES!!!]” Julieta Michèl (Quissac)
- iii) “Alòr, anfèn, la cuisina **seguèt facha, seguèt servida**. Dinnèron, mangèron, beguèron tot çò que vo... podètz vos imaginar. Alòr, **aguèt** un que diguèt :...” Julieta Michèl (Quissac)
- iv) “Èron tres, èron tres vièlhs a l’espital, de/ del Vigan, e sortiguèron en vila. Totes tres. E anèron beure. E rintrèron a l’espital en cantent, totes tres, cantavon, foo... Alai dins la cambra fasiáun bronzir tot. [brün:zitut]E lo lendaman matin totes tres **seguèron** mòrts.” Rèmi Sauzet {11b044.wav} (Sant Roman de Codièira)
- v) “Quand arribère, **foguèt** partit.” Camprós (1958: 40 (que revira per "... il se trouva qu’il était parti.”)
- vi) “La mameta **seguèt** au lièch.” Antoinette Azemà (Aniana) (cf. 3)
- vii) “Quand lai seguèron al prat sarrat L’èrba **seguèt** banhada, la la !” cançon pop. Gavaudan (Los del Sauvatèrra)
- viii) “Le Curat Faguèt Sanctus de tala sòrta Qu’abans de s’èstre relevat, La paoura bèstia **foguèt** mòrta.” ‘Monsur d’En Canaula 1^r conte’ in *Le Répais campèstre* de J.D. [autor carcassonés de la fin del sègle XVIII o debuta XIX]
- ix) “E, coma me’n tornavi sol, Le jorn cantèc e **forèc** pol.” Godolin *ramelet* 115
- x) “van trobar un drap que **fon** maravilhas” *Lo Roman d’Arles* (ed. Chabaneau RLR XXXII) citat in Lafont (1968: 196)
- xi) “encontret si an dos hermitans. Aquil **foron** mal vestiz e **foron** maygre e caytiu et escoloritiz.” *Barlam e Josafat* 1092 citat in Lafont (1968: 196)
- xii) “ez enaissi an cavalcat parlant de so que lur **fon** bel” *Jaufré* 6782-3 citat in Lafont (1968: 196) [analisi diferenta dels precedentas, non pas suspresa de la descobèrta mas successivitat...]

b) *aver*

- i) “[...] per Sant Vincent ne menèron tres [scil. ‘pòrcs’] a Vilafranca, que fasián, l’un dins l’autre, quatre quintals cadun. S’aquò s’èra vendut coma d’uèi ! Quuna borsada de rosselons aurián tornat portar ! Sonca que ren se vendiá pas. De pòrcs, aquel jorn, a la Vila, n’i **agèt** un plen fieiral.” Molin *barta* 173
- ii) “Pesto ! d’omes d’aquelo meno Cal pla cercà, pla furetà, En tout lioc faire troumpetà, Per ne trovà miejo-douchèno. Ne disi trop... S’en trouvet un : Sus un mouloun de balajun Dourmissiò joust uno remisò... Fouguet vite destrassounat... Mais **n’aget** pas cap de camiso.” Gabriel AZAÏS 1875 *Lou Couissi de l’ome endéutat*. RLR 8, 221-225
- iii) “A manjar me deron capos, e sapchatz, **ac** i (agui ?) mais de dos; e non y **ac** coc ni cogastros, mas sol nos tres, e-l pans fon cautz e-l vins fon bos e-l pebr’ espes.” Guilhem IX *Farai un vers po mi somelh*

c) autres

- i) “Revenguem ara a la crosada Que sus la rota avèm laissada. Los ases **marchèron** premiers; Èron ben uòch cents a pu près [...] Dins la rota bronquèron fòrt E

tenguèron totjorn lo bòrd. Après seguissia la recua Qu'avètz vist dedins la revua...” Jean Baptiste Fabre *Lo siège de Cadarossa*

- ii) “e'l sirvent a son coltel traig que **portet** gran a la sentura” *Jaufré* 1824-5. citat in Lafont (1968: 196)
- iii) “Legir audí sotz eiss un pin del vèll temps un libre latin. Tot l'escoltèi trò a la fin, hanc non fo senz qe'l non'l declin **Parlèd** del paire al rei Licin e del linnadge al Maximin.” *Santa Fe* (ed. Lafont, cf. tanben cf. Jensen 1986 : 270, §798)

En fach l'especificitat de l'occitan consistís que lo default semantic que permet de metre al Preterit (perfectiu) un predicat basicament atelic es que l'occitan pòt suplir non solament l'incoativitat coma lo francés, mas tanben una forma de constatiu (tornar !). *Foguèt pas de mèl, aguèt pas de pan* se pòdon parafrasejar en :

20) Se trobèt qu'èra pas de mèl. / ... que e i aviá un plen fieiral de pòrcs / ...que lo sirvent portava un gran cotèl a sa centura.

L'analisi per default permet de pausar que los traches flexionals son pas qu'indirectament 'fòrts' (per l'intermediari d'un trach derivacional silenciós). Aital la generalizacion inicialament avançada sus flexion / derivacion pòt èsser salvada.

La latitud del default (del fach de suplir de material 'silenciós' per permetre de combinasons impossiblas autrament) sembla una dimension potencialment importanta de la variacion linguistica, en morfosemantica coma en fonologia, ont correspond a la possibilitat de recors a l'epentèsi que s'en parlèt dins la comunicacion a l'Obrador de Linguistica Occitana 2003 d'Arvèi Lieutard (*Linguistica Occitana 2*).

REFERÉNCIAS BIBLIOGRAFICAS

- CAMPRÓS = CAMPROUX, C. (1958), *Etude syntaxique des parlers gévaudanais*, Paris : PUF
- COMRIE, B. (1976), *Aspect*, Cambridge : CUP, 142 p.
- GAREY, H.B. (1957), “Verbal aspect in French”, *Language* 33, 91-110.
- JENSEN, F. (1986), *The Syntax of Medieval Occitan*. Tübingen : Niemeyer.
- KLEIN, H. G. (1974), *Tempus, Aspekt, Aktionsart*. Tübingen : Niemeyer.
- LAFONT, R. (1968), *La phrase occitane*. Paris : PUF, 522 p.
- RICARD, C. (1999), *Maurice Balsa, conteur du Ségala aveyronnais*. Mestriá Lo Miralh (dir. J.Gourc).
- TOURNADRE, N. (1996), “Comparaison des systèmes médiatifs de quatre dialectes tibétains”, in Z.Guentcheva (ed.), *L'énonciation médiatisée*, Louvain : Peeters, 195-213.
- VERNET, F. (2000), *Dictionnaire grammatical de l'occitan moderne*. Montpelhièr : CEO.
- WILLIAMS, E. (1981), “On the Notions 'Lexically related' and 'Head of a Word'”, *Linguistic Inquiry*, 12-2, 245-274.